

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΕΝΟΣ ΙΔΕΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΤΩΝ ΠΙΝΑΚΙΔΩΝ ΤΗΣ ΠΥΛΟΥ*

Ἐπὶ τῶν ἀρχαίων λόφων καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ μηνὸς Μαΐου βομβεῖ ἐρασμία ἢ τύρβη τῶν μελισσῶν, αἱ ὁποῖαι περιίπτανται ἢ ἐντρυφοῦν εἰς τὰ κίτρινα ἄνθη τῶν βαθυπρασίνων σπάρτων.

Ἦδη ὁ Πλίνιος θεωρεῖ τὸ ἄνθος τῶν σπάρτων «*aribus gratissimum*»¹ παρ' Ἀριστοτέλει² δὲ τὸ σπάρτον καταριθμεῖται μεταξὺ τῶν ἐξ ὧν φέρουσι τὰ πρὸς κατασκευὴν τοῦ κηροῦ αἱ μέλισσαι.

Τὸ ὄνομα εὐρεῖται καὶ ὑπὸ τὰ τρία γένη. *Σπάρτος* (δ)³, *σπάρτη* (ἦ)⁴, *σπάρτον* (τό)⁵. Πρώτην εὐρίσκομεν μνειάν αὐτοῦ παρ' Ὀμήρω⁶: *Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλονται.*

Ὁ Εὐστάθιος⁷ σημειοῖ:.... *Σπάρτα δὲ τὰ σχοινία ὡς ἀπὸ παλαιοῦ ἔθους· εἰοικασί γάρ, ὃ δὴ καὶ νῦν πολλαχοῦ γίνεται, σπάρτων φυτοῖς χρᾶσθαι οἱ παλαιοὶ εἰς πλοκὴν σχοινίων καὶ περαιτέρω Ἰδε δὲ ὅτι ἐπὶ ξύλον μὲν ἔθηκε τὸ σήπεσθαι, ἐπὶ δὲ σχοίνου τὸ λύεσθαι, ὃ ἔστιν ἀναλύεσθαι.*

Παρόμοια δὲ ὁ Σχολιαστὴς⁸: *σπάρτα, σπαρτία, σχοινία*.... Συνάδει δὲ ὁ J. VAN LEEUWEN⁹: *σπάρτα, rudentes (e sparto confecti), ἐνῶ ὁ WALTER LEAF¹⁰ ἐρμηνεύει: «σπάρτα, apparently ropes made of common broom» καὶ νομίζει ὅτι ὁ Οὐάρρων ὀρθῶς ἠρμήνευσε τὴν λέξιν ὡς δηλοῦσαν λωρία (thongs) πρὸς σύνδεσιν τῶν ξύλων μεταξὺ τῶν, περαίνει δὲ ὡς ἐξῆς «this suits the context rather better than to take σπάρτα=cables, a less vital matter».*

Ὁ Πλίνιος¹¹ ἠμφεσβήτησε τὴν ἀκριβολογίαν τῆς ὁμηρικῆς ὀνοματολογίας καὶ ἤγειρεν ἀντιρρήσεις ἐπὶ τοῦ ὀρθοῦ τοῦ ταυτισμοῦ τῶν μνημονευομένων σπάρτων πρὸς σχοινία ἐκ τοῦ ὁμωνύμου φυτοῦ, περὶ τοῦ ὁποῖου καὶ οὗτος καὶ ὁ Οὐάρρων ἀναφέρουσιν ὅτι εἰσῆχθη πολὺ ἀργότερον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Παρατηρεῖ δὲ ἀκολούθως: *thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse et navium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores, quoniam cum σπαρτὰ dixit, significaverit sata*¹².

* Ἡ μικρὰ αὕτη μελέτη δὲν θὰ ἔβλεπε τὸ φῶς ἄνευ τῆς ὑποδείξεως τοῦ θέματος καὶ τῆς συνεχοῦς παρακολουθήσεώς του ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ μου κ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ, τὸν ὁποῖον εὐγνωμόνως εὐχαριστῶ.

1 H. N. XXIV 65.

2 Τῶν περὶ τὰ ζῷα ἱστοριῶν I 40. 627^a 9.

3 ΠΛΑΤΩΝ Πολιτικός 280c (Πρβλ. LIDDELL - SCOTT ἐν λ. *σπάρτος*).

4 ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ Ὀρνίθες 815, b (ἐκδ. Oxford, by W. W. Merry, Clarendon Press).

5 Ἰλιάδος B 135.

6 Αὐτόθι.

7 ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα, B 135.

8 Σχόλια εἰς τὴν Ἰλιάδα B, σ. 53, στ. 135 E (ἐκδ. Κοραῆ).

9 Ilias, σ. 54, στ. 135.

10 The Iliad, σ. 53, στ. 135.

11 H. N. XIX 25.

12 Αὐτόθι.

Ὡς φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως, δὲν θὰ ἀπαιτεῖτο ἰδιαίτερα προσπάθεια διὰ νὰ καταδειχθῇ τὸ βεβιασμένον τῶν κρίσεων αὐτῶν, ἀποδεικνύεται δὲ ἀφ' ἑτέρου πόσον περιορίσθησαν αἱ ποικίλαι χρήσεις τοῦ ἄκρως πολυτίμου τούτου φυτοῦ εἰς ὄφελος ἄλλων συγγενῶν πρὸς τοῦτο, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῦ λίνου. Ὁμολογεῖται βεβαίως ἡ χρησιμότης καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀντοχὴ τῶν σπαρτίνων σχοινίων, ὃ δὲ Πλίνιος ἀποκαλεῖ ταῦτα *aquis marique invicta*¹, πλὴν θεωρεῖται ἀκατάλληλον τὸ ἐκ τοῦ φυτοῦ σχοινίον (*fibra*) πρὸς κατασκευὴν λεπτοτέρων ὑφασμάτων καὶ περιοριζόμενον κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν κατασκευὴν κάλων καὶ τῶν συναφῶν (*quanto sit in usu omnibus terris navium armamentis, machinis aedificationum aliisque desideris vitae*)².

Παρομοίας ἀπόψεις ἐκφράζει ὁ BLUMNER³, ὃ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἐκ τοῦ σπάρτου κατασκευάζονται ἐνδύματα ἀλλὰ μόνον χονδρὰ ψαθοειδῆ πλεκτά (*mattenartige Geflechte*).

Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ φυτοῦ καὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ φαίνεται ὅτι μᾶς διαφωτίζουν αἱ πινακίδες τῆς Πύλου καὶ ἐν μέρει τοῦλάχιστον καὶ τῆς Κνωσοῦ, διότι βεβαίως εἶναι ἀπαράδεκτοι αἱ ἀπόψεις τοῦ Πλινίου, τοῦ Οὐάρωνος καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι ἀμφισβητοῦν τὴν παλαιοτάτην παρουσίαν τοῦ φυτοῦ ἐν Ἑλλάδι καὶ δέχονται ὅτι μετήχθη τοῦτο ἐκ τῆς Ἰβηρικῆς. Τὸ σπάρτον εἶναι ἀναμφισβητήτως αὐτοφυῆς καὶ καλύπτει ἀπεράντους ἀκαλλιεργήτους ἐκτάσεις τῆς χώρας. Ὅχι μόνον δὲ ἐν Ἑλλάδι εἶναι αὐτοφυῆς τὸ σπάρτον ἀλλ' ἀπαντᾷ ἤδη ἐνωρίτατα ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ἴσως ἐν Τροίᾳ διὰ νὰ ἀναφέρω δύο σπουδαίας περιοχάς, εἰς τὰς ὁποίας ἔχομεν μαρτυρίαν περὶ τούτου. Περὶ τῆς δευτέρας ἡμιλῶ κατωτέρω, διὰ τὴν πρώτην γράφει ὁ FORBES⁴: «Espart (*stipa tenacissima*...) ...It was certainly known in ancient Mesoopotamia» καὶ⁵ «ὁ ο grassnum₄N, ἡ GuG₄, elpitu=esparto grass... NINNI₆, ašlu=rope».

Εἰς τὰς πινακίδας ὑπάρχει τὸ ιδεόγραμμα Ψ = SA⁶ τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν VENTRIS - CHADWICK ὡς δηλοῦν λίνον. Μνημονεύεται τὸ γεγονός ὅτι καὶ σήμερον ἐν Μεσσηνίᾳ καλλιεργεῖται ἐπιμελῶς τὸ λίνον ὅχι διὰ τὸν σπόρον του ἀλλὰ διὰ τὰς ἱνάς του.

Ἐν τούτοις ὁ PALMER ἔχει τὴν ἀκόλουθον γνώμη: «Ἡ κατηγορία αὕτη τῶν πινακίδων (σ. σ. Ἡ σειρὰ Na) καταριθμεῖ «assessments» ἐνὸς εἴδους χαρακτηριζομένου SA διὰ μεγάλον ἀριθμὸν θέσεων. Ἡ ταύτισις τοῦ SA, τὸ ὁποῖον δυσκόλως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς λίνον ἢ λινοῦν (*linen*) θὰ συζητηθῇ κατωτέρω»⁷.

Περαιτέρω δὲ ἀποκλίνει νὰ θεωρήσῃ τὸ σύμβολον ὡς μονάδα μετρήσεως «ἀρωματικῶν», τὰ ὁποῖα ἐλαμβάνοντο διὰ τὴν κατασκευὴν ἀρωμάτων ἢ ἀλοιφῶν⁸.

Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι τὸ σημεῖον ἀκόμη δὲν ἠρμηνεύθη ἱκανοποιητικῶς.

Θὰ καταβληθῇ προσπάθεια ἐνταῦθα νὰ συγκεφαλαιώσωμεν ὠρισμένας παρατηρήσεις βασιζόμενας κυρίως ἐπὶ τῶν πινακίδων τῆς Πύλου καὶ ἐπὶ τῆς μέχρι σήμερον ἀνθούσης οἰκιακῆς βιομηχανίας τοῦ σπάρτου.

1 H. N. XIX 29.

2 Αὐτόθι XIX 30.

3 Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, I, σ. 200.

4 Studies in Ancient Technology, IV, 60.

5 Αὐτόθι σ. 80 σημ. 513.

6 SA, εἶχε προταθῆ διὰ τὸ σημεῖον, ἀπὸ τοῦ 1945, ὑπὸ τοῦ ΚΤΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, A Contribution to the Problem of Minoan Script, σ. 13.

7 The Interpretation of Mycenaean Greek Texts, the Pylos Na series, σ. 306.

8 Αὐτόθι σ. 311.

Παρ' Ὀμήρω ἀπαντᾷ ὁ τύπος σ π ἄ ρ τ α, κατὰ πληθυντικόν. Ἐπὶ τῶν Πυλιακῶν ἐπιγραφῶν συγκεφαλαιωτικῶς ἀπαντᾷ ὁ εἰσαγωγικὸς τύπος to-sa-de, ἀναφερόμενος προφανῶς εἰς ὄνομα κατὰ πληθυντικόν. Ὁ CHADWICK θεωρεῖ ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν λ ί ν α (κατὰ πληθυντικόν) ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως ἀλλαχοῦ, λαμβανομένης καθ' ἑνικὸν καὶ ὑπὸ ἔννοιαν περιληπτικῆν. Ἡ χρῆσις τοῦ SA, ὡς προκύπτει κυρίως ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Πύλου, εἶναι πολλαπλῆ.

Ἡ πινακίς¹ Na 831 περιλαμβάνει καταγραφὴν τοῦ SA ὡς τοῦτο διανέμεται μεταξὺ τῶν κατοίκων, ἀναφερομένων ὀνομαστικῶς ἢ κατ' ἐπάγγελμα.

Εἰς τὴν τελευταίαν κατηγορίαν ἀνήκουν ὁ qo-u-ko-ro, οἱ po-me-pe, ὁ ka-ke-u.

Ἀλλὰ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Πλίνιος², *hinc* (ἐκ τοῦ σπάρτου) *strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calceamina et pastorum vestes* ».

Ἡ πινακίς³ ὡσαύτως Na 65 ἀναφέρει.

to-sa-de na-u-do-mo o-u-di-do-si

? A-ke-re-wa⁴: thirty of linen.

Οἱ δὲ VENTRIS καὶ CHADWICK σημειοῦν: «And the shipbuilders are excused payment of so much».

Ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω τὴν πληροφορίαν τοῦ Πλινίου περὶ τῆς μεγίστης καταλληλότητος τοῦ σπάρτου ἢ σπαρτίνου σχοινίου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς θαλασσίας ἀσχολίας. Ἐνταῦθα δεόν νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν μνειάν τῆς λέξεως παρ' Ὀμήρω: *καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλονται*.

Ἐν Na 56 ἀναγιγνώσκομεν⁴.

Ta-mi-ta-na/ ku-na-ke-ta-i 'e-re-u-te-ro' SA 30. Οἱ κυναγέται θὰ εὕρισκον προφανῶς τὸ ἐκ τοῦ σπάρτου νῆμα ἀναντικατάστατον πρὸς κατασκευὴν κυνηγετικῶν δικτύων. Νομίζω ὅτι ἐνταῦθα εὕρισκουν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν ὅσα λέγει ὁ Πλίνιος⁵: «Ἡ καλλίστη (κάνναβις) εἶναι ἢ τῆς Alabandica (Arab-Hissar), ἣτις χρησιμοποιεῖται ἐξόχως εἰς κυνηγετικὰ δίκτυα». Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀφορᾷ, νομίζω, μᾶλλον εἰς τὸ σπάρτον. Τὰ ἐξῆς διαφωτιστικὰ ἀναφέρει καὶ ὁ FORBES⁶. «Πράγματι ὁ πάπυρος, τὸ σπάρτον καὶ ὁ φλοιὸς τοῦ ἰξοῦ περιεγράφησαν κατὰ καιροὺς ὡς κ ἄ ν ν α β ι ς». Πλεῖσται δηλαδὴ χρήσεις τοῦ χρησιμωτάτου τούτου φυτοῦ ἀπερροφήθησαν ὑπὸ ἄλλων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ λίνου, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ αὐτὸς FORBES γράφει ὅτι τὸ στέλεχος του χωριζόμενον τῶν ἰνῶν χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατασκευὴν σπυριδῶν, λόγῳ τῆς μεγάλης του ἰσχύος καὶ τῆς εὐκαμψίας του.

Ἀλλὰ διὰ τὸν γνωρίζοντα τὰ πράγματα ἰδίως ὄμμασιν εἶναι προφανὲς ὅτι αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις ἀναφέρονται εἰς τὸ σπάρτον. Περὶ τῆς ἰκανότητος τοῦ σπάρτου πρὸς κατασκευὴν σπυριδῶν κλπ. ἀναφέρει ὁ FELLNER⁷: «Die überaus langen und faden-

1 Docs, 183.

2 H.N. XIX 27.

3 Docs, 189.

4 Docs, 191.

5 H. N. XIX 174.

6 Ἐ.ἀ. IV 60.

7 STEPHAN FELLNER, Die Homerische Flora, Wien 1897, 28.

förmigen Blätter des Spartgrasses benützt man noch jetzt wegen ihrer Zähigkeit zu verschiedenen Flechtarbeiten»¹.

Τὸ λίνον ἐξ ἄλλου, κατὰ τὰ κρατοῦντα σήμερον τοῦλάχιστον, ὑποβαλλόμενον εἰς ἐπεξεργασίαν θραύεται καὶ σχίζεται κατὰ τὸ στέλεχος, ὅτι δὲ ἀπομένει δὲν εἶναι βεβαίως ἢ κατάλληλος ὕλη διὰ τὴν κατασκευὴν καλάθων ἢ σπυρίδων, ἐνῶ τὸ σπάρτον ἀπομένει ἄθραυστον καὶ μετὰ τὴν μερικὴν κορῶσιν τοῦ ὑγρανθέντος στελέχους καὶ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν χρησίμων ἰνῶν.

Ὁ ἴδιος FORBES² παρατηρεῖ περὶ τοῦ λίνου: «Waste fibres from the breaking-process were used in classical times for ropes and lamp-wicks, and later for sack-cloth and waste from combing was used for cheap coarse garments».

Εἶναι προφανὲς ὅτι ὅλα αὐτὰ ἀρμολογῶν ἐξ ἴσου καὶ πρὸς τὸ σπάρτον. Ἴδου τι λέγει σχετικῶς ὁ Πλίνιος³: «Ἡ ποιότης (τοῦ σπάρτου) ἐπανορθοῦται εὐκόλως καὶ ὅσον-δήποτε καὶ ἂν εἶναι πεπαλαιωμένον ἐν τεμάχιον αὐτοῦ δύναται νὰ ἐπανυφανθῇ εἰς νέον νῆμα».

Σχετικῶς μὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ CHADWICK εἰς τὸ περιοδικὸν *Minos*, λέγομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς.

Συνάγει ὁ CHADWICK⁴ ἐκ τῆς μελέτης τῶν πινακίδων Ng 319 καὶ Ng 332, αἵτινες⁵ διαλαμβάνουν τὸ συνολικὸν ποσὸν SA, τὸ ὁποῖον παράγεται εἰς τὰς δύο ἐπαρχίας τῆς Πύλου τὴν de - we - ro - ai - ko - ra - i - ja καὶ τὴν re - ra₂ - ko - ra - i - ja, ὅτι αἱ περιοχαὶ αἱ κείμεναι εἰς τὴν de - we - ro - ai - ko - ra - i - ja ἔχουν μεγαλύτεραν παραγωγὴν SA ἐκείνης τῆς re - ra₃ - ko - ra - i - ja. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖται ἐξ 9 πόλεων καὶ παράγει SA 1696 μονάδας, ἡ δευτέρα ἐξ 7 πόλεων καὶ παράγει SA 300—1150 μονάδας. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖται ἐκ κωμῶν κυρίως παραθαλασσίων, διότι πλησίον τοῦ ὀνόματος τῆς κώμης ἀπαντᾷ ὁ τύπος o - ri - a₂ - ra (orihala=ἔφαλα) δηλωτικὸς τοῦ ὅτι ἡ κώμη εἶναι παραθαλασσία⁶. Διὰ τὴν περιοχὴν τὴν ἀποτελουμένην ἐξ 7 κωμῶν (ἐξ ὧν μόνον ἡ Ti - mi - to A - ke - e δίδει SA) δέχεται ὁ CHADWICK ὅτι περιλαμβάνει τὰς εὐφορωτέρας περιοχὰς τῆς Μεσσηνιακῆς πεδιάδος καὶ ὅτι ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς Καλαμάτας καὶ τοῦ ποταμοῦ Νέδοντος μέχρι τοῦ Ριζομύλου, τὸ ὁποῖον ταυτίζει πρὸς τὴν Ti - mi - to A - ke - e, ἣτις εἶναι παραθαλασσία καὶ παράγει SA⁷. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ καλλιέργεια τοῦ λίνου ἀπαιτεῖ, κατὰ τὸν αὐτὸν CHADWICK⁸ ἐδάφη εὐφορα καὶ καλῶς ἀρδευόμενα, οἷα θὰ ἦσαν τὰ ἐδάφη τοῦ re - ra₃ - ko - ra - i - ja, ἡ ἀποδοτικότης τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται διὰ τὰ καταριθμούμενα εἰς τὴν σειρὰν Μα προιόντα⁹ μεγαλύτερα ἐκείνης τῆς ἄλλης ἐπαρχίας εἶναι τοῦλάχιστον δύσκολον νὰ πεισθῇ τις ὅτι τὸ λίνον δὲν θὰ ἐκαλλιεργεῖτο ἐκεῖ εἰς μεγάλην ἔκτασιν καὶ κατ'ἀκολουθίαν δὲν θὰ ὑπερέβαινεν ἢ παραγωγὴν τοῦ ἐκεῖ ἐκείνην τῆς de - we - ro - ai - ko - ra - i - ja. Ἡ παραγωγὴ ὅμως SA ἀφθονεῖ εἰς τὰς παραθαλασσίας πόλεις, εἰς ἐδάφη ὀλιγώτερον εὐφορα καὶ πλημμελῶς ἢ οὐδὲν ἀρδευόμενα, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνη-

1 Ἡ ἀραίωσις ἰδική μου.

2 Ἐ.ἀ.

3 Ἐ.ἀ. XIX 29-30.

4 *Minos* 7, σ. 125 - 141.

5 Ἐ.ἀ. σ. 128.

6 Ἐ.ἀ. σ. 129.

7 Ἐ.ἀ. σ. 129.

8 Ἐ.ἀ. σ. 129.

9 Docs, σ. 289-295.

γοροῦν ὑπὲρ τοῦ σπάρτου, τὸ ὁποῖον δὲν χρειάζεται πλούσια ἢ ὑγρὰ ἐδάφη διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ.

Ἐνταῦθα ἐπικαλοῦμαι καὶ τὴν μαρτυρίαν τῆς πινακίδος Na 70¹:

e - ke - de - mi a₂ - ku - mi - jo
pa - ka - a - ka - ri a - ki - ti - to SA 6.

Σημειώνουν δὲ οἱ VENTRIS - CHADWICK :

(? the land is) *uncultivated*, and A₂ - ku - mi - jo holds it: six of linen.

Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ a - ki - ti - to ὡς ἀκαλλιέργητου δέχεται καὶ ὁ GEORGIER² ἐρμηνεύων τοῦτο: akitito (PY)=ǎ - κιτιο(s) 'unangebaut, ungebaut'.

Ἄλλ' εἰς ἀκαλλιέργητον γῆν διερωτᾶται τις πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσωμεν ὑπαρξιν λίνου; Ἡ δυσκολία αὕτη ὤθησε τοὺς συγγραφεῖς νὰ γράψουν: «Does this entry mean that no flax has been grown during the relevant season?»³. Ἄλλ' ἡ πινακὶς σημειοῖ: SA 6. Ἡ λογικώτερα ἐρμηνεία εὐρίσκεται εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ταυτίσεως τοῦ SA πρὸς τὸ σπάρτον.

Πρὸς τὰ ἀνωτέρω νομίζω ὅτι μᾶς βοηθεῖ καὶ ἡ φωνητικὴ ἀξία τοῦ ἰδεογράμματος. Τὸ SA εἶναι φυσικὸν νὰ ἐδήλου σπάρτον μᾶλλον ἢ λίνον καὶ οὕτω θὰ ἀπετέλει συντομογραφίαν τοῦ πλήρους [sa -]pa - ta. Ἀνάλογα παραδείγματα ἔχομεν τὰς ἀκροφωνητικὰς συντομογραφίας ἄλλων φυτῶν εἰς πινακίδας τῶν Μυκηναίων, ἔνθα⁴ ἔχομεν Ku διὰ ku - mi - no

MA διὰ μάραθρον κλπ.

Ἡ προφορὰ τοῦ Ψ κατ' ἀκολουθίαν πιστεύω ὅτι δίδεται διὰ τῆς λέξεως «σπάρτα». Εἰς τὰς πινακίδας ἡ λέξις αὕτη θὰ ἀπεδίδοτο συμφώνως πρὸς τοὺς φωνητικοὺς κανόνας τῆς εἰς τὰς πινακίδας γραφείσης γλώσσης ὡς pa - ta = sa - pa (r) - ta = σπάρτα, κατὰ τὴν λέξιν pe - mo (= se - pe(r) - mo) = σπέρμα⁵. Ὁ τύπος οὗτος τῷ ὄντι ἀπαντᾷ ἐν πινακίδι τῆς Πύλου, τῇ Cn 14⁶, ἔνθα εἰς τὸν 5^{ον} στίχον ἀναγιγνώσκομεν:

e - ne - me - no, pa - ro, pa - ta, pa₂ - ra - jo Ψ = RAM 8.

Μολονότι ἡ ταύτισις εἶναι ἐνταῦθα προβληματικὴ, τὸν δὲ τύπον pa - ta ἀποδίδουν οἱ VENTRIS - CHADWICK⁷ ὡς Phántai? [Φάντης], κύριον ὄνομα, ἡ λέξις e - ne - me - no ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐν Vocabulary ὡς «adjective describing a form of the commodity skhoinos...» Πρὸς ταῦτα πρβλ. τὸ ὁμηρικὸν = ἐερμένον ὠρμαθιασμένον, πεπλεγμένον, λέξιν συνάδουσα πρὸς τὸ φυτὸν καὶ τὰς ιδιότητάς του.

Ἄλλ' εἰς τὰς πινακίδας KN J 693⁸ My Oe 108⁹ ἀπαντᾷ ἡ λέξις SA - PA. Ἡ λέξις δὲν ἤρμηνεύθη εἰσέτι κατὰ τρόπον πλήρη. Ἡ πλειονότης τῶν μελετητῶν τὴν ἀποδίδει ὡς «apparently the name of a textile». Ὁ PALMER εἰς τὸ Glossary¹⁰ ἐρμηνεύει:

1 Docs, 196.

2 Minoica und Homer, σ. 12.

3 Docs, 196.

4 Docs, Spices at Mycenae, σ. 227.

5 Docs, The Mycenaean Writing System § 9, σ. 45.

6 EMMETT BENNET, The Pylos Tablets, A Preli-

minary Transcription Cn 14, σ. 25.

7 Docs, σ. 423, λ. pa-ta.

8 EMMETT BENNET, The Knossos Tablets, σ. 54.

9 Αὐτόθι 66, 54 καὶ 55.

10 Ἐ.ά. σ. 454, ἐν λ. sa-pa.

«Name of a textile or a material used in its manufacture». Βεβαίως θὰ ἔδει νὰ ἔχωμεν τύπον SA - PA - TA ἀλλὰ τοιοῦτος δὲν ἀπαντᾷ, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἰς τὰς πινακίδας τῆς Πύλου, ἐξ ὧν ἀντλῶ κυρίως τὸ ὑλικὸν τῆς παρουσίας ἐργασίας. Ὅπως δὴποτε ἢ μὲν φωνητικὴ χρῆσις τῆς μυκηναϊκῆς γραφῆς χρησιμοποιεῖ κανονικῶς pa - to (ιδὲ ἀν.) ἀλλὰ προκειμένου περὶ ἰδεογράμματος ὄφειλον νὰ γράψουν SA, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεων (Ἴδὲ καὶ SCHACHERMEYER, Die Minoische Kultur des alten Kreta, σ. 251).

Εἰς τὴν ἐκ Μυκηνῶν πινακίδα My Oe 108 τὸ SA - PA μετρεῖται ὡς μαλλίον.

sa - pa o - no wool ||

Περὶ τῆς σημασίας τοῦ o - no ἔχομεν τὰς λαμπρὰς παρατηρήσεις τοῦ MICHEL LEJEUNE¹. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ SA - PA ὡς «σάρτα» θὰ εἶχεν ὑπὲρ αὐτῆς ἐνταῦθα τὴν λογικὴν ἐρμηνείαν τῆς πινακίδος:

Sa - pa o - no wool ||

περίπου ὡς ἐξῆς: σάρτα τιμῆς, ἀξίας (πρβλ. λατινικὸν venum) ἴσον πρὸς μαλλίον καὶ εἶναι φυσικὴ ἢ μέτρησις (κατ' ὄγκον ἢ πρὸς βάρους) τοῦ σάρτου² πρὸς τὸ μαλλίον. Διὰ τὴν Κνωσὸν KN J 693³

ri - no / re - po - to 'qe - te - o' ki - to BRONZE $\frac{2}{2}$ I |

sa pa - $\frac{2}{2}$ 2 $\frac{2}{2}$ I e - pi - ki - to - ni - ja BRONZE $\frac{2}{2}$ I |

ἔχομεν μέτρησιν τοῦ λίνου⁴ καὶ τοῦ SA - PA πρὸς χαλκὸν (BRONZE) καὶ δὴ «minutely measured»⁵.

Θὰ ἐπεθύμουν νὰ τονίσω ἐνταῦθα τὴν παρουσίαν λίνου καὶ SA - PA ἐν τῇ ἰδίᾳ πινακίδι, ἣν δυσκολεύομαι νὰ θεωρήσω τυχαίαν.

Θὰ συνεσχέτιζον μάλιστα τὰς λέξεις ki - to (=χιτῶν) καὶ e - pi - ki - to - ni - ja (=ἐπιχιτωνίδια) πρὸς τὰς ri - no re - po - to καὶ sa - pa ἀντιστοίχως ὡς ὕλην κατασκευῆς τῶν τελευταίων ἀπὸ τὰ ἐν ἀρχῇ ἀναφερόμενα⁶.

Ἀναφέρω ἐν κατακλείδι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ KARO ἐν Schachtgräber: «An den Schachtgräbern sind wenigstens ein Paar Fetzen recht feines Leines und eines groben Bastgeflechts⁷ vorhanden (816, CXLVI 551, σ. 113, εἰκ. 41, ἀνωτ. σ. 251), ἅτινα πείθουν, ἐμὲ τοῦλάχιστον, περὶ τῆς παραλλήλου χρήσεως λίνου καὶ σάρτου εἰς τὸν μυκηναϊκὸν κόσμον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔδειξα.

Θὰ διεκινδύνευον καὶ ἓνα ἄλλον συσχετισμὸν. Εἰς τὰς πινακίδας τῆς Πύλου τὸ SA ἀπαντᾷ συνδεδεμένον πρὸς ἐννοίας φορολογικὰς ἢ ἀναφέρεται εἰς προσφορὰς (πρὸς τὸν βασιλέα;) ἐκ μέρους πόλεων ἢ προσώπων κατονομαζομένων ὀνομαστικῶς ἢ καὶ κατ' ἐπιτήδευσιν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐξετέθη.

1 Sur le vocabulaire économique mycénien ἐν Mycenaean Studies, σ. 94-96.

2 Ἐν προκειμένῳ κατεργασμένον.

3 Docs, σ. 320 § 222.

4 Καὶ αὐτοῦ κατεργασμένου ἂν καὶ ἄγνωστον μέχρι τοῦ βαθμοῦ.

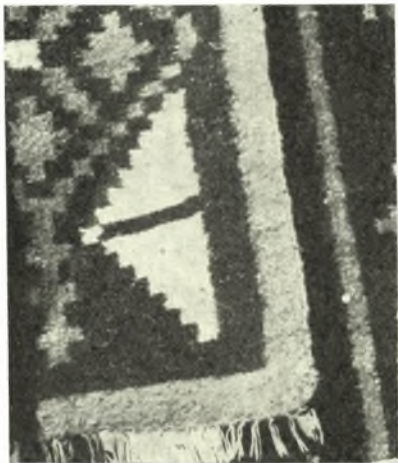
5 PALMER ἐν Glossary, σ. 454 ἐν λ. sa-pa.

6 LORIMER, Homer and the Monuments, σ. 153 ἀναφέρει ὅτι ἐν Ἀργολίδι, εἰς τὸ β' ἡμισυ τῆς YE III, ἐποχῆς χρησιμοποιεῖται ὡς ὄπλισμός στρογγύλη ἀσπίς «combined with a corslet perhaps of felt or leather».

Ἐποκλίνω νὰ θεωρήσω τὸ «felt» ὡς ἴνας σάρτου.

7 Ἡ ἀραίωσις ἰδική μου.

Ἄρϋομαι δὲ μίαν παράλληλον διαδικασίαν ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ προμνησθέντος FORBES, ὅστις ἀναφέρει τὰ ἑξῆς ἐνδιαφέροντα: «It was used», ὁμιλῶν πάλιν περὶ καν-

Εἰκ. 1. Διαδρόμον μεθ' ὑφαντῶν κοσμημάτων.

νάβωος, πλὴν ἰδὲ ἀνωτέρω, «for rope-making and was sufficiently important in the Imperial period to be the object of taxation by Aurelian»¹ (πρβλ. καὶ Docs, 175 = Ma 10: a-ne-ta-de-ἄνετα, ἄνεσις=remission of taxes)².

Ἐν κατακλείδι θὰ ἀπετόλμων νὰ συναγάγω μίαν γενικὴν θεώρησιν τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν πινακίδων, αἵτινες φέρουσι τὸ ἰδεόγραμμα SA. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ εἶδος τοῦτο ἀπαντᾷ, ὡς ἐλέχθη, μετὰ ἐπιτηδευμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ χρῆσις καὶ ἀναγκαιότης τοῦ φυτοῦ καὶ τῶν προϊόντων του εἶναι ἀναντικατάστατος.

Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ «N-series» ἀποτελεῖ κατάλογον προσώπων (δαμι-F-οεργοί;), τόπων καὶ ἐπαγγελμάτων συνδεομένων πρὸς τὸ SA (=σπάρτον) καὶ πρὸς τὰ ἐκ τῆς κατεργασίας του προϊόντα;

Ἐπὶ τῆς εἰσέτι ἔνδειξις. Σήμερον ἀνθεὶ πλουσία βιοτεχνία σπαρτονήματος εἰς Πελοπόννησον καὶ δὴ οὐχὶ μόνον πρὸς κατασκευὴν σχοινίων καὶ χονδρῶν ὑφασμάτων, ὡς ἄνευ ἐξαιρέσεως ὑπεστήριξαν πάντες ὅσοι ἔγραψαν περὶ τοῦ φυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκπληκτικῶς λεπτοτέρων καὶ πολυχρῶμων κλινοσκεπασμάτων ἐξ ἴσου ὠραίων καὶ ἐνίοτε ὠραιότερων ἀπὸ ἐκεῖνα ἐκ λίνου.

Ἐνθυμοῦμαι ἐνταῦθα ὅσα ἀναφέρει ὁ BLEGEN³ περὶ τῶν δαπέδων ἐν γένει ἀνακτόρων καὶ οἰκιῶν τῆς Τροίας: «The floor was no doubt covered with matting carpets or skins», κυρίως δὲ ἐν σ. 72, ὅπου λέγει: «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἐκ ποίου ὑλικοῦ εἶχον κατασκευασθῆ τὰ ἐπὶ τοῦ ἀργαλειοῦ ὑφαντά. Τὰ παχέα βάρη (ἀγνῦθες) ὑποδεικνύουν ὅτι τὸ στημόνιον συνίστατο ἐκ παχέων ὑφαιδίων ἢ κορδωνίων καὶ ὅτι ἡ κατασκευὴ ἦτο τραχεῖα, μᾶλλον ἐκ μαλλίου». Κατόπιν τῶν ὄσων ἐξέθεσα ἀνωτέρω, εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον δὲν ὑπολείπεται ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν εὐρείαν χρῆσιν τοῦ σπάρτου διὰ τὴν κάλυψιν τῶν δαπέδων τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν οἰκιῶν τῆς Τροίας. Τοῦτ' αὐτὸ

Εἰκ. 2. Ἄνω: Διαδρόμα. Κάτω: Σαλαπλάδα ἐξαιρέτου κατασκευῆς.

¹ Ἐ.ἀ. IV, σ. 59.

² Docs, σ. 175.

³ Troy and the Trojans, σ. 66.

θὰ συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ἴδιον δὲ συμβαίνει καὶ σήμερον, εἰς τὰ χωρία τοῦλάχιστον τῆς Πελοποννήσου¹.

Αἱ φωτογραφίαι παριστοῦν ὑφάσματα ἐκ σπάρτου, ὡς χρησιμοποιοῦνται ἔτι σήμερον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἔχουν ὑφανθῆ ἐπὶ βαμβακεροῦ στήμονος διὰ σπαρτίνων ὑφαδίων, ἐπιμελῶς ἐξεργασμένων καὶ ὑφασμένων κατὰ τρόπον ἀπιστεύτως κομψὸν καὶ πυκνόν. Αἱ εἰκόνες 1 καὶ 2 ἄνω παριστοῦν *διαδρομία* χωρικῆς οἰκοδεσποίνης εἰς τὰ ὅποια φαίνεται ὀπωσοῦν καθαρὰ ἢ ὑφανσις καὶ τὰ διακοσμητικὰ σχέδια. Ἐπιμήκεις

Εἰκ. 3. Σαλαπλάδα μετὰ διακοσμήσεως ἐξ ὑφαδίων σπάρτου.

ταινίαι εἰς χρωματισμὸν ἀντίθετον τοῦ βάθους μὲ ὁμοίχρωμα τετραγωνίδια μεταξὺ των ἢ γεωμετρικὰ σχήματα (τρίγωνα, ὀδοντωτὸν κόσμημα, ρομβοειδῆ σχέδια κλπ.), ἐνῶ αἱ εἰκόνες 2 κάτω, 3, 4 παριστοῦν ἐξ ἴσου λεπτῆς κατασκευῆς καὶ ἐπεξεργασίας ὑφάσματα (*σαλαπλάδα*) εἰς διακόσμησιν γεωμετρικῶς συμμετρικὴν καὶ μὲ ποικιλίαν

Εἰκ. 4. Τμῆμα *διαδρομίου* καὶ *σαλαπλάδας*.

ἐγχρῶμων σπαρτίνων ὑφαδίων. Εἰς πολλὰ χωρία τῆς Πελοποννήσου τὰ ὑφάσματα ταῦτα καὶ πολλὰ ὁμοιά των ἀποτελοῦν τὴν «*προϊκα*» τῶν κορῶν καὶ ἐπιδεικνύονται μετὰ ὑπερηφανείας καὶ φιλαρεσκείας.

Αἱ χωρικαὶ μικρὰν ἢ οὐδεμίαν διάκρισιν ποιοῦνται μεταξὺ λίνου καὶ σπάρτου καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν προϊόντων. Προτιμοῦν τὸ σπάρτον ὡς ἀνθεκτικώτερον καὶ εὐθηνότερον καὶ ἐνῶ ὡς πρὸς τὴν πλύσιν ἢ τὴν θέρμανσιν οὐδόλως ὑπολείπεται τῶν ἀναλόγων ιδιοτήτων τοῦ λίνου. Ἡ εἰς τὰ χωρία αὐτὰ κατασκευὴ τῶν σπαρτίνων ἐνδυμάτων ἀκολουθεῖ τὴν ἐξῆς διαδικασίαν. Μετὰ τὴν συγκέντρωσιν των εἰς δέσμας τὰ στελέχη τοῦ

¹ Σάρωθρα καὶ ποικίλα πλεκτικὰ ἔργα ἔχουν ὡς ἕλην των τὸ σπάρτον ἢ δὲ τέχνη τοῦ κατασκευάζειν τοιαῦτα καλεῖται ὑπὸ τῶν Γάλλων *Sparterie*.

σπάρτου έμβαιπίζονται εις τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν, τῶν ρυάκων, αὐτῆς τῆς θαλάσσης Παραμένουν ἐκεῖ ἐπὶ διάστημα μηνὸς περίπου καὶ εἶτα ἐκτίθενται εἰς τὸν ἥλιον, ὁ ὁποῖος διαρρηγνύει τὸ ὑγρανθὲν στέλεχος καὶ διαχωρίζει τὰς Ἴνας τοῦ φυτοῦ. Ἀκολουθῶς καὶ ὀπωσοῦν νωπὸν ἀποχωρίζεται τὸ στέλεχος τῶν ἰνῶν, του αἱ ὁποῖαι συγκεντρῶνται καὶ νήθονται εἰς τὴν ἡλακάτην, καθ' ὃν τρόπον ἐπεξεργάζεται τις τὸ μαλλίον. Τὸ ὑφάδιον συγκεντρῶνται εἰς τεμάχια καλάμων (μασοῦρια), τὰ ὁποῖα τοποθετοῦνται εἰς τὴν σαΐταν τὴν τροφοδοτοῦσαν τὸν ἀργαλειόν. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ ὕφανσις ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν διαδικασίαν προκειμένου περὶ τοῦ μαλλίου.

Ἡ παροῦσα ἐργασία ἔχει χαρακτῆρα ἐνδεικτικόν. Ἀσφαλῶς δὲν ἐξαντλεῖ τὸ θέμα οὔτε ἔσχε τοιαύτην φιλοδοξίαν, ἴσως ὁμως ὑποδεικνύει μίαν χρήσιμον ἀποψιν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἰδεογράμματος **Υ** καὶ εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐνὸς ἀνεξόδου καὶ τόσον χρήσιμου φυτοῦ, οἷον ὑπῆρξε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ σπάρτον¹.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Ὁ καθηγητῆς μου κ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ μὲ πληροφορεῖ ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Μαράθου (περιοχὴ Γαργαλιάνων) ὑπάρχουν ἐκτεταμέναι τομαὶ τοῦ πετρώματος πρὸς ὑγρασιν καὶ λοιπὴν κατεργασίαν τοῦ σπάρτου (αὔλακες διασταυρούμεναι, κοιλότητες λαξευταὶ κλπ.).

Ἡ πορεία τῆς ἐργασίας δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐκμεταλλευθῶ τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν καὶ νὰ προσκομίσω καὶ φωτογραφίας τῶν τομῶν· ἐλπίζω, πάντως, νὰ πράξω τοῦτο προσεχῶς.